

КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І ПРОБЛЕМА МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

І. Г. Цюпак

*аспірантка факультету соціології і права
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», Київ, Україна
irinatsiupak@ukr.net*

У статті проводиться дослідження специфіки впливу сучасних освітніх стратегій на формування культурної ідентичності студентської молоді України та залучення головних аспектів концепції М. Кастельса до аналізу модернізаційних змін українського освітнього простору. В сучасному науковому дискурсі специфіка формування культурної ідентичності українського студентства є недостатньо висвітлена і потребує дослідницької уваги. Саме в цьому контексті здійснено пошук методологічних стратегій, які б дозволили дослідити проблему культурної ідентичності в рамках процесу модернізації українського освітнього простору. Проаналізовано проблеми культурної ідентичності в концепції інформаційного суспільства М. Кастельса; за допомогою компаративного аналізу залучено головні позиції теорії Кастельса до розгляду проблеми реорганізації сучасного освітнього простору; виявлено особливості впливу процесу модернізації сучасної освіти на формування культурної ідентичності української студентської молоді.

Ключові слова: культурна ідентичність, інформаційне суспільство, легітимна ідентичність, резистентна ідентичність, проектна ідентичність, первинна ідентичність, мережеве суспільство, модернізація освітнього простору.

CULTURAL IDENTITY AND PROBLEMS OF MODERNIZATION OF MODERN EDUCATIONAL SPACE

I. G. Tsiupak

*Post-graduate student, Department of Philosophy
National Technical University of Ukraine
«Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine
irinatsiupak@ukr.net*

The article studies the specific effects of modern educational strategies for the formation of students' cultural identity in Ukraine. The major aspects of the concept to the analysis of M. Castells modernization changes in the Ukrainian educational space are shown. In contemporary academic discourse a specific cultural identity of Ukrainian students isn't investigated well and requires researchers' attention. The methodological strategies that allow to explore the issue of cultural identity through a process of modernization of the Ukrainian educational space are searched. The problems of cultural identity in the concept of society informational by M. Castells, through comparative analysis involving key positions Castells theory to address the issue of reorganization of modern educational space; detected features influence the modernization of modern education on the formation of cultural identity of the Ukrainian students.

Keywords: cultural identity, informational society, legitimate identity, resistant identity, identity design, the primary identity, network society, modernization of the educational space.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасному українському просторі відбувається інтенсивна реорганізація освітньої системи, що пов'язана з культурно-цивілізаційним розвитком та переходом людства до такої форми існування як інформаційне суспільство – «суспільство знань», де головним джерелом прогресу є знання, інформація. Адже сучасний соціально-економічний розвиток характеризується взаємодією суперечливих тенденцій, репрезентованих явищами полікультурності, інтеграцією між країнами, народами, етносами, націями, які формують спільні інститути діяльності, що надають більше можливостей для розвитку цивілізації і одночасно з цим нівелюють і розмивають культурні

особливості, традиції, норми. За таких умов перспективним, на наш погляд, є дослідження процесу формування культурної ідентичності студентської молоді в контексті модернізації сучасного освітнього простору української держави. Зазначимо, що розвиток інформаційного суспільства пов'язаний з реорганізацією і пріоритетністю освітнього простору як головної сфери формування сучасного знання, головного чинника прогресивного розвитку суспільства.

Багатоаспектність проблеми культурної ідентичності в контексті процесів модернізації сучасної освіти зумовлює необхідність застосування міждисциплінарного підходу, що враховує специфіку різних галузей сучасного гуманітарного знання. Зазначимо, що культурні аспекти феномену ідентичності досліджуються в концепціях західних дослідників З. Баумана [2], П. Бурдьо [6], М. Кастельса [32], М. Мід [20], Ф. Уебстера [26] та Е. Ериксона [30]. В українській та російській науці аналіз проблеми культурної ідентичності здійснили дослідники В. Бойко [4], С. Бойчук [5], І. Вільчинська [7], С. Дрожжина [10], О. Ічанська [13], Н. Мадей [19], Н. Федотова [27], К. Шелупахіна [29] та І. Яковенко [31]. Серед українських науковців, що вивчають питання модернізації освітньої системи, необхідно виокремити дослідження В. Андрущенко [1], Д. Дзвінчука [9], В. Єршова [11], В. Рижко [22], В. Скотного [24], А. Солодкої [25] та ін. Проте, треба констатувати, що в сучасному науковому дискурсі специфіка формування культурної ідентичності українського студентства є недостатньо висвітлена і потребує дослідницької уваги. У цьому контексті важливим є пошук методологічних стратегій, які б дозволили дослідити проблему культурної ідентичності з точки зору модернізації українського освітнього простору. За таких умов метою статті є дослідження перспективи залучення концептуальної стратегії М. Кастельса до аналізу модернізаційних змін сучасного українського освітнього простору. Реалізація мети вимагає розв'язання наступних завдань: проаналізувати проблему культурної ідентичності в концепції інформаційного суспільства М. Кастельса; за допомогою компаративного аналізу залучити головні позиції теорії Кастельса до розгляду проблеми реорганізації сучасного освітнього простору; виявити особливості впливу процесу модернізації сучасної освіти на формування культурної ідентичності української студентської молоді.

Головною інтенцією процесу модернізації освіти є перехід на новий рівень функціонування освітньої системи, яка б репрезентувала специфіку сучасного періоду розвитку українського суспільства, стимулюючи ріст креативного потенціалу людини та забезпечуючи потреби в запровадженні інноваційних технологій в усіх сферах буття суспільства. Модернізація освітнього простору суттєво впливає на формування культурної ідентичності молоді, яка знаходиться безпосередньо в навчальному процесі.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Проблему культурної ідентичності сучасної особистості варто розглянути крізь призму звернення до генеалогії даного поняття, методологічних розробок у сфері дослідження формування та розвитку культурної ідентичності та факторів впливу на дані процеси. Термін «ідентичність» заснований саме в гуманітарних науках в 70-х рр. під час збільшення інтенсивності діалогу «Схід-Захід», який надав нового змісту поняття культурного самоусвідомлення. Згідно концепції О. Ічанської, ідентичність слід розглядати як «...інтегральне переживання, що забезпечує людиною освоєння суспільного (соціальна ідентичність) та індивідуального (особистісна ідентичність) простору буття» [13, 18]. У цьому контексті культурна ідентичність виступає одним із видів ідентичності «...як належність особистості до певної культури чи культурної групи, що формує ціннісне ставлення особистості до себе, до інших та суспільства в цілому» [4, 151]. Виявляючи специфіку феномену культурної ідентичності, український дослідник В. Бойко акцентує увагу на важливості усвідомленого вибору особистістю певних культурних орієнтирів, ціннісних орієнтацій, що репрезентуються нормами і моделями поведінки. За Бойком, ідентичність – це «...одна з найбільш стійких характеристик суспільного буття, однак це не означає, що вона є незмінною» [4, 147], тобто під впливом сучасних процесів глобалізації одна попередньо обрана культурна ідентичність може втратити для особистості цінність та привабливість і таким чином розширюється діапазон вибору ідентичностей для особистості. Дану ситуацію можна розглядати з точки зору кризи культурної ідентичності, яка відбиває процеси пошуку сучасною людиною певної картини світу, культурної моделі, які б репрезентували духовні інтенції особистості. Зазначимо, що активна фаза цього процесу пов'язана із періодом навчання студентської молоді, яка перебуває в фактичному пошуку власної ідентичності. При цьому треба зважати на те, що «Стійка ідентичність є основою постійних взаємодій в умовах світу, що змінюється» [4, 147].

Проблема ідентичності розглядається в теорії інформаційного суспільства сучасного соціолога Мануеля Кастельса (народ. 1942 р.) у роботі «Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура» (2000 р.). Кастельс під ідентичністю розуміє процес, «...через який соціальний актор пізнає себе і конструює сенси, головним чином на основі первинної культурної якості

або сукупності якостей, включаючи більш широке співвідношення з іншими соціальними групами» [15, 124]. Досліджуючи процеси розвитку суспільства кінця ХХ – початку ХХІ століття, Кастельс характеризує формування нових типів економіки, суспільства і культури, в яких центральними поняттями розвитку є технології, досвід та влада. За Кастельсом, технології детермінують історичні та соціальні зміни і виступають потенціалом розвитку суспільства, оскільки «...без розвитку технологій неможливий і розвиток суспільства, а для існування та розробки технологій необхідний досвід, який є показником зміни співвідношення біологічноданої та культурнонабутої ідентичностей» [32, 314]. З розвитком технологій на основі набутого досвіду модернізується управління суспільними процесами, в тому числі і управління освітньою сферою. Керівництво соціальними інститутами набуває інновативного характеру та культурного досвіду, управління стає відкритішим до нововведень, які відповідають потребам прогресивного розвитку, тобто видозмінюється відповідно до вимог сьогодення. Дані процеси репрезентуються у переформуванні культурної ідентичності особистості, яка буде відповідати умовам сьогодення і стане найближчою до духовної інтенції сучасної людини. Тобто, виявлення специфіки взаємодії технологій, досвіду та влади є методологічно важливими у розгляді феномену ідентичності у концепції Кастельса.

Вчений визначає головну роль інформаційних технологій у культуротворчих процесах і характеризує появу нового типу суспільства – інформаціонального. Розрізняючи два типи суспільств, інформаційне і інформаціональне, Кастельс стверджує, що «...всі суспільства використовували інформацію і тому були інформаційними» [32, 115]. Тому автор пропонує застосовувати термін «інформаційне суспільство» для визначення ролі інформації, а поняття «інформаціональне» для визначення «...специфічної форми соціальної організації, в якій завдяки новим технологічним умовам, що виникли в даний історичний період, генерування, обробка та передача інформації стали фундаментальними джерелами виробничої потужності та влади» [15, 48]. Отже, в новому інформаціональному суспільстві головним способом розвитку виступає технологія генерування знань, їх обробки і символічна комунікація, а основним джерелом виробництва є вплив знання на саме знання, що накладає відбиток на вимоги до сучасних освітніх стратегій, які мають відповідати сьогоденним потребам суспільства. Автор стверджує, що значущу роль в формуванні нового інформаціонального суспільства відіграє культурна ідентичність, оскільки вона репрезентує історично сформовані традиції та норми і є джерелом ціннісного досвіду. Проте, разом із тим, під впливом глобалізаційних процесів, культурна ідентичність трансформується і поступається новим джерелам ідентичності. Кастельс визначає цивілізаційно-культурну ідентичність однією з найвагоміших характеристик особистості чи спільноти і досліджує аспекти розвитку проблеми культурної ідентичності в епоху глобалізації. Кастельс вважає, що в сучасних умовах вектор пошуку ідентичності може спрямовуватись лише в минуле, незважаючи на наявність в ньому конфліктів, війн і негативного соціального досвіду. Адже вектор спрямованості в майбутнє виявляється не таким привабливим. Це відбувається тому, що в інформаціональному суспільстві відсутня єдина модель культурної ідентичності.

Для виявлення специфіки проблеми культурної ідентичності, Кастельс пропонує різні класифікації даного феномену. Кастельс виділяє поняття первинної культурної ідентичності, яка характеризується певною автономією від решти ідентичностей, нехарактерних певним об'єднанням – націям, релігійним спільнотам, народам, етносам, де присутні специфічні, первинно дані цінності, які сформовані в результаті історичного розвитку. І саме «...первинна ідентичність може існувати на локальному, регіональному, національному рівнях, проте значення її нівелюється в глобальному просторі» [15, 202]. У цьому контексті Кастельс розкриває вплив потоку різноманітних культурних просторів на індивіда, тих просторів, які не є природними, первинними просторами для особистості і які впливають на його культурну самоідентифікацію. За критерієм прояву культурної ідентичності в певному типі суспільства Кастельс виділяє: легітимну ідентичність (*Legitimizing identity*), яка репрезентована у теоріях націоналізму та характерна для індустріального суспільства; протидіючу (резистентну) ідентичність (*Resistance identity*), що здійснює супротив існуючим формам ідентичності, переходячи до нового типу цінностей, а також проектну ідентичність (*Project identity*), яка спрямована на руйнування стереотипів та стає основою для формування нових ціннісних орієнтацій особистості згідно вимог інформаціонального суспільства.

Обираючи за критерій форму усвідомлення власної приналежності, Кастельс розглядає особистісну (персональну) ідентичність як «...єдність і спадкоємність життєдіяльності, цілей, мотивів і смисложиттєвих установок особистості, яка усвідомлює себе суб'єктом діяльності» [15, 234] та колективну ідентичність, що «...утворюється на різноманітних фундаментах і найрозповсюдженішою формою якої є національна, етнічна, регіональна ідентичності» [15, 234]. У розгляді колективної ідентичності треба враховувати національні, етнічні, територіальні аспекти феноме-

ну культурної ідентичності, оскільки її поняття є більш широким і включає існування даних ідентичностей. Досліджуючи специфіку проблеми культурної ідентичності, Кастельс виокремлює ще два рівні її існування, а саме біологічний та культурний і з цієї точки зору аналізує розпад Радянського союзу. В цьому контексті процес розпаду характеризується тим, що формуючи нову культурну ідентичність, пострадянські країни повернулись до своїх коренів, традицій, стилів життя, тобто історичний процес таким чином продемонстрував діалектичний взаємозв'язок між біологічним і культурним рівнями ідентичності та нездатність існування одного без іншого.

Процеси формування та розвитку культурної ідентичності особистості в інформаційно-суспільстві пов'язані з існуванням мережевих структур. Мережеве суспільство створює колосальний вплив на процеси модернізації освітнього простору, пришвидшує, робить доступнішим і відкритішим навчальний процес, розмиває межі між різними освітніми інститутами, що, в свою чергу, впливає на формування культурної ідентичності, особливо у молоді, яка перебуває безпосередньо в навчальному процесі. Головними джерелами розвитку інформаціоналізму в сучасному суспільстві є комунікація та інформація, які з появою Інтернету не зазнають більше обмежень в розповсюдженні. Глобальне зближення всього світу за допомогою мережі надає змогу більш інтенсивному розвитку країн і народів, але в той же час розмиває межі розрізнення різних націй, народів, етносів, що не може не викликати проблему культурної ідентичності особистості, основи якої закладаються під час формування самої особистості, а саме в молодому віці. Тому в інформаційну епоху, в мережевому суспільстві зазнає радикальних змін освіта. Зазначимо, що у контексті вимог нового інформаційного суспільства значно зростає потреба в модернізаційних змінах управлінських структур в освітній сфері. Така модернізація спричинена руйнуванням традиційної структури навчального закладу як керованого об'єкту, зміною суті навчально-виховного процесу, проектуванням перспективних освітніх систем, що враховуватимуть потреби нового часу і суспільства та вибором пріоритетних напрямків в освіті з урахуванням вимог споживачів. Об'єктивною реакцією у здійсненні реорганізаційних процесів є розробка і впровадження в освітню систему інноваційних стратегій, що оптимізують якість та результативність роботи освітньої сфери в цілому.

Інноваційною в сучасній навчальній системі є мережева освіта, яка замінює традиційні вертикальні зв'язки на горизонтальні, інформаційні, коопераційні, тобто партнерство та співробітництво. За мережевим підходом в управлінні освітою з'являються такі принципи як добровільність встановлення зв'язків, рівноправність, взаємодопомога, партнерство, відсутність ієрархічного керівництва. Таким чином, виникає мережа закладів освіти, що характеризується різноманітністю діяльності та породженням нових людських стосунків. Позитивною стороною появи мережевої системи освіти є розвиток освіти як соціального інституту, зберігання умов його всезагальності, а також динамізація інтегративних процесів між різними освітніми організаціями і забезпечення процесу формування загальних принципів, загального смислового поля в сучасній освіті. За Кастельсом, мережа – це «...сукупність пов'язаних між собою вузлів. Мережа дозволяє моментально і майже без зайвих витрат часу, сил та енергії встановити велику кількість прямих контактів і цим полегшує виявлення партнерів» [32, 79].

Соціальне новоутворення – мережеве суспільство – репрезентується у різних проявах і демонструє істотні відмінності в тому, що стосується результатів прогресу мережевого суспільства для життя людей. Специфіка трансформаційних змін залежить від історико-культурних і інституційних факторів і дані реорганізаційні процеси приносять як позитивні прогресивні, так і негативні наслідки. Опір розвитку мережевого суспільства, що виникає в умовах сьогодення, пов'язаний з незадоволеними вимогами людства. Інтернет - «...це інформаційна технологія і соціальна форма, яка втілює в собі інформаційну епоху так само, як електричний двигун був важелем соціальних і технічних змін індустріальної епохи» [14, 15], це та технологія, що поступово стає основою комунікаційних шляхів мережевого суспільства, та все ж може стати контрольованим об'єктом і таким чином отримати колосальний вплив на формування картини світу людини. Часткова відсутність технічної інфраструктури, недостатність освітньо-культурних можливостей для використання прогресивного потенціалу Інтернету людьми все ж приводять до неповної доступності мережі для всіх верств населення, тобто з'являється нерівноправне положення у використанні інформаційних ресурсів людиною мережевого суспільства. Тому необхідна фундаментальна модернізація форм управління освітніми процесами, які будуть адаптовані до інновативних технологій і ринкової економіки. Головною інтенцією даних процесів є отримання інтелектуальної здатності до того, щоб навчатися протягом усього життя пошуку, знаходженню, переробці та аналізу інформації, її використанню для продукування знань.

Можна стверджувати, що з появою мережевого суспільства, суспільства інформаційного – знання отримуються ефективніше та доступніше. Саме за допомогою знань соціальні інститути стають відкритішими, якість та конкурентоспроможність освіти підвищується, важливість

отримання освітньої кваліфікації зростає. Роль знань, освіти у побудові мережевого суспільства важко переоцінити як і вплив мережевого суспільства на особливості розвитку освітньої системи. Адже в процесах модернізації освітнього простору актуалізується зведення системи отримання освіти молоддю України до одного європейського стандарту, проте при цьому не враховується важливість виховання за допомогою освіти неповторної культурної ідентичності в різних народів, верств населення, націй, регіональних спільнот, етносів. Зрозумілим стає пріоритетність включення до реорганізаційної політики в сфері освіти такого важливого складника як врахування культурної приналежності особистості, що навчається, її неповторної картини світу, перебудові наявних інститутів управління до умов мережевого суспільства.

ВИСНОВКИ

Залучення основних аспектів теорії інформаціонального суспільства Кастельса, класифікації та типологізації культурної ідентичності і концепції мережевого суспільства до проблеми модернізації освітнього простору, дозволяє, на наш погляд, виявити закономірність формування специфіки культурної ідентичності у певному типі суспільства. Концептуальна стратегія Кастельса дозволяє дослідити особливості трансформаційних процесів, що репрезентують перехідний стан соціальних інститутів до нових форм діяльності, впливаючи на культурну ідентичність особистості інформаціонального суспільства. У цьому контексті принципово важливим є врахування багатоаспектності проблеми культурної ідентичності, а саме дослідження цього феномену як комплексного утворення, що об'єднує первинну, резистентну, проектну, особистісну та колективну ідентичності. Зазначимо, що в процесі модернізації сучасного освітнього простору перспективним є формування таких освітніх стратегій, які б враховували багатоаспектність і гетерогенність феномену культурної ідентичності в умовах інформаціонального розвитку сучасного суспільства, сприяючи відновленню балансу між культурно-національною ідентичністю і глобалізаційними процесами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій / В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко. – К. : Генеза, 1996. – 368 с.
2. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман. – М. : Логос, 2005. – 390 с.
3. Бауман З. Текущая современность / З. Бауман. – СПб. : Питер, 2008. – 252 с.
4. Бойко В. А. Тенденції у змінах структури соціальних ідентичностей у ситуації нестабільності / В. А. Бойко // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики: міжвузівський зб. наук. праць. – 2010. – № 45. – С. 147–154.
5. Бурдые П. Формы капитала / П. Бурдые. – М. : Логос, 1998. – 320 с.
6. Вільчинська І. Ю. Етнічна та національна ідентичність сучасної української молоді: Автореф. дис. канд. політ. наук : 23.00.05 / І. Ю. Вільчинська // НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2002. – 20 с.
7. Гасилин В. Н. Идентичность и идентификация человека: проблемы и перспективы исследования / В. Н. Гасилин // Вестник ПАГС. – 2008. – № 2. – С. 116–120.
8. Дзвінчук Д. Освіта в історико-філософському вимірі: тенденції розвитку та управління / Д. Дзвінчук. – К. : ЗАТ «Нічлава», 2006. – 101 с.
9. Дрожжина С. В. Мультикультуралізм як концептуальна модель та праксеологія розуміння сучасного українського соціуму : монографія / С. В. Дрожжина. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2009. – 137 с.
10. Ершов В. А. Поликультурное образование в системе образовательной подготовки учащихся средней шко-

REFERENCES

1. Andrushhenko V. P., Myhal'chenko M. I. Suchasna social'na filosofija: Kurs lekcij / V. P. Andrushhenko, M. I. Myhal'chenko. – K. : Geneza, 1996. – 368 s.
2. Bauman Z. Individualizirovannoe obshchestvo / Z. Bauman. – M. : Logos, 2005. – 390 s.
3. Bauman Z. Tekushhaja sovremennost' / Z. Bauman. – SPb. : Piter, 2008. – 252 s.
4. Bojko V. A. Tendencii' u zminah struktury social'nyh identychnostej u situacii' nestabil'nosti / V. A. Bojko // Social'ni tehnologii': aktual'ni problemy teorii' ta praktyky: mizhvuziv's'kyj zb. nauk. prac'. – 2010. – № 45. – S. 147–154.
5. Burd'e P. Formy kapitala / P. Burd'e. – M. : Logos, 1998. – 320 s.
6. Vil'chyn's'ka I. Ju. Etnichna ta nacional'na identychnist' suchasnoi' ukrai'ns'koi' molodi: Avtoref. dys. kand. polit. nauk : 23.00.05 / I. Ju. Vil'chyn's'ka // NAN Ukraïny; In-t derzhavy i prava im. V. M. Korec'kogo. – K., 2002. – 20 s.
7. Gasilin V. N. Identichnost' i identifikacija cheloveka: problemy i perspektivy issledovanija / V. N. Gasilin // Vestnik PAGS. – 2008. – № 2. – S. 116–120.
8. Dzvinchuk D. Osvita v istoryko-filosofs'komu vymiri: tendencii' rozvytku ta upravlinnja / D. Dzvinchuk. – K. : ZAT «Nichlava», 2006. – 101 s.
9. Drozhzhyna S. V. Mul'tykul'turalizm jak konceptual'na model' ta prakseologija rozuminnja suchasnogo ukrai'ns'kogo sociumu : monografija / S. V. Drozhzhyna. – Donec'k: DonNUET, 2009. – 137 s.
10. Ershov V. A. Polikul'turnoe obrazovanie v sisteme obrazovatel'noj podgotovki uchashhajsja srednej shkoly:

- лы: Автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / В. А. Ершов. – М., 2000. – 194 с.
11. Ідея культури : виклики сучасної цивілізації / Є. К. Бистрицький, С. В. Пролеєв, Р. В. Кобець, Р. В. Замовець. – К. : Альтерпрес, 2003. – 192 с.
12. Ічанська О. М. Становлення особистісної ідентичності в ранньому юнацькому віці: автореф. дис. канд. психолог. наук : 19.00.07 / О. М. Ічанська; Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. – К., 2002. – 20 с.
13. Кастельс М. Галактика Інтернет : Размышления об Интернете, бизнесе и обществе / М. Кастельс. – Екатеринбург : У-Фактория, 2004. – 328 с.
14. Кастельс М. Информационная эпоха, общество и культура / М. Кастельс. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 606 с.
15. Кастельс М. Могущество самобытности / М. Кастельс // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – С. 292–308.
16. Кастельс М. Становление общества сетевых структур / М. Кастельс // Новая постиндустриальная волна на Западе : Антология. – М. : Academia, 1999. – С. 492–505.
17. Кирюхин Д. И. Либеральные ценности и национальная культура: кризис идентичности в постсоветском обществе / Д. И. Кирюхин // Фундаментальные проблемы культурологии: в 4 т. / отв. ред. Д. Л. Спивак. – СПб. : Питер, 2008. – Т. 4 : Культурная политика. – С. 240–247.
18. Мадей Н. М. Проблема культурної ідентичності: Курс лекцій [Електронний ресурс] / Н. М. Мадей. – Режим доступу : <http://www.franko.lviv.ua>
19. Мид М. Культура и мир детства / М. Мид. – М. : Наука, 1988. – 429 с.
20. Паринов С. И. К теории сетевой экономики / С. И. Паринов. – Новосибирск : ИЭОПП СО РАН, 2002. – 580 с.
21. Рижко В. Про філософію освіти: як вона можлива / В. Рижко // Філософія освіти: науковий часопис. – 2006. – № 2. – С. 15–24.
22. Скотний В. Проблема сучасної освіти України : світський та релігійнознавчий аспекти : колективна монографія у 3 кн. / За заг. ред. М. Михальченка, В. Скотного. – Київ–Дрогобич : Інформаційно-редакційний відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2009. – 144 с.
23. Скотний В. Сучасна освіта в вимірах «нової раціональності» / В. Скотний // Логіко-раціональне в структурі пізнавального освоєння світу. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. – С. 143–167.
24. Солodka А. Полікультурне виховання та освіта – крок до інтеграції освіти України в єдиний загальнокультурний простір / А. Солodka // Науковий вісник Миколаївського державного університету. – Миколаїв: МДУ, 2005. – С. 212–217.
25. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 398 с.
26. Федотова Н. Н. Кризис идентичности в условиях глобализации / Н. Н. Федотова // Человек. – 2003. – № 6. – С. 50–58.
27. Швалб Ю. М. Одиночество: социально-психологические проблемы / Ю. М. Швалб, О. В. Данчева. – К. : Автoref. dis. kand. ped.nauk : 13.00.04 / V. A. Ershov. – М., 2000. – 194 с.
11. Ideja kul'tury : vyklyky suchasnoi' cyvilizacii' / Je. K. Bystryc'kyj, S. V. Prolejev, R. V. Kobec', R. V. Zamovec'. – K. : Al'terpres, 2003. – 192 s.
12. Ichans'ka O. M. Stanovlennja osobystisnoi' identychnosti v rann'omu junac'komu vici: avtoref. dys. kand. psyholog. nauk : 19.00.07 / O. M. Ichans'ka; Nacional'nyj pedagogichnyj universytet im. M.P. Dragomanova. – K., 2002. – 20 s.
13. Kastel's M. Galaktika Internet : Razmyshlenija ob Internete, biznese i obshhestve / M. Kastel's. – Ekaterinburg : U-Faktorija, 2004. – 328 s.
14. Kastel's M. Informacionnaja jepoha, obshhestvo i kul'tura / M. Kastel's. – M. : GU VShJe, 2000. – 606 s.
15. Kastel's M. Mogushhestvo samobytnosti / M. Kastel's // Novaja postindustrial'naja volna na Zapade: Antologija / Pod red. V. L. Inozemceva. – M. : Academia, 1999. – S. 292–308.
16. Kastel's M. Stanovlenie obshhestva setevyh struktur / M. Kastel's // Novaja postindustrial'naja volna na Zapade : Antologija / Pod red. V. L. Inozemceva. – M. : Academia, 1999. – S. 492–505.
17. Kirjuhin D. I. Liberal'nye cennosti i nacional'naja kul'tura: krizis identichnosti v postsovetskom obshhestve / D. I. Kirjuhin // Fundamental'nye problemy kul'turologii : v 4 t. / otv. red. D. L. Spivak. – SPb. : Piter, 2008. – T. 4 : Kul'turnaja politika. – S. 240–247.
18. Madej N. M. Problema kul'turnoi' identychnosti: Kurs lekcij [Elektronnyj resurs] / N. M. Madej. – Rezhym dostupu: <http://www.franko.lviv.ua>
19. Mid M. Kul'tura i mir detstva / M. Mid. – M. : Nauka, 1988. – 429 s.
20. Parinov S. I. K teorii setevoj jekonomiki / S. I. Parinov. – Novosibirsk : IJeOPP SO RAN, 2002. – 580 c.
21. Ryzhko V. Pro filosofiju osvity: jak vona mozhlyva / V. Ryzhko // Filosofija osvity: naukovyj chasopys. – 2006. – № 2. – S. 15–24.
22. Skotnyj V. Problema suchasnoi' osvity Ukrai'ny : svits'kyj ta religijeznavchyj aspekty : kolektyvna monografija u tr'oh knyгах / Za zag. red. M. Myhal'chenka, V. Skotnogo. – Kyi'v –Drogobych : Informacijno-redakcijnyj viddil DDPU im. Ivana Franka, 2009. – 144 s.
23. Skotnyj V. Suchasna osvita v vymirah «novoї racional'nosti» / V. Skotnyj // Logiko-racional'ne v strukturі piznaval'nogo osvovennja svitu. – L'viv: Vydavnychyj centr L'vivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Franka, 2008. – S. 143–167.
24. Solodka A. Polikul'turne vyhovannja ta osvita – krok do integracii' osvity Ukrai'ny v jedyjnyj zagal'nokul'turnyj prostir / A. Solodka // Naukovyj visnyk Mykolai'vs'kogo derzhavnogo universytetu. – Mykolai'v : MDU, 2005. – S. 212–217.
25. Ujebster F. Teorii informatzionnogo obchestva / F. Ujebster. – M. : Aspect Press, 2004. – 398 s.
26. Fedotova N. N. Krizis identichnosti v uslovijah globalizacii' / N. N. Fedotova // Chelovek. – 2003. – № 6. – S. 50–58.
27. Shvalb Ju. M., Odinochestvo: social'no-psihologicheskie problemy / Ju. M. Shvalb, O. V. Dancheva. – K. :

- Чукраша, 1991. – 270 с.
28. Шелупахіна К. М. Феномен культурної ідентичності в контексті сучасної філософської антропології: Автореф. канд.філос.наук: 09.00.03 / К. М. Шелупахіна. – К., 2009. – 22 с. 29. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Флинта, 2006. – 342 с. 30. Яковенко И. Г. Трансформация базовых идентичностей: факторы, тренды, сценарии / И. Г. Яковенко // Современные трансформации культуры / отв. ред. И. В. Кондаков. – М. : Наука, 2005. – С. 119–134. 31. Castells Manuel. The Power of Identity / M. Castells // Information Age: Economy, Society and Culture. – Blackwell Publishing Ltd, 2004. – V. 2. – P. 610.	Chukrasha, 1991. – 270 s. 28. Shelupahina K. M. Fenomen kul'turnoi' identychnosti v konteksti suchasnoi' filososfs'koi' antropologii' : Avtoref. kand.filos.nauk: 09.00.03 / K. M. Shelupahina. – K., 2009. – 22 s. 29. Jerikson Je. Identichnost' : junost' i krizis / Je. Je. – M. : Flinta, 2006. – 342 s. 30. Jakovenko I. G. Transformacija bazovyh identichnostej : faktory, trendy, scenarii / I. G. Jakovenko // Sovremennye transformacii kul'tury / отв. red. I. V. Kondakov. – M. : Nauka, 2005. – S. 119–134. Information Age: Economy, Society and Culture. – Blackwell Publishing Ltd, 2004. – V. 2. – P. 610.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2012 р.